

BİR BİLİM ADAMININ ENTELEKTÜEL MÜCADELESİ

-Hasan ONAT'ın Bilimsel ve Entelektüel Kişiliği Üzerine-

The Intellectual Struggle of a Scientist

-On the Scientific and Intellectual Personality of Hasan ONAT -

Mehmet EVKURAN*

Gerçeğin peşinde olmak, ona sahip olmaktan daha değerlidir.

Albert EINSTEIN

Öz

Prof. Dr. Hasan Onat; araştırmacı kişiliği, fikirleri ve bilimsel çalışmalarıyla sadece İslam Mezhepler Tarihcileri arasında değil geniş bir ilahiyat camiasında ve entelektüel çevrelerde derin izler bırakmış bir bilim insanıdır. Onat Hocamız, uzmanlık alanı olan İslam Mezhepleri Tarihi'nin bilimsel niteliğini güçlendirmek için büyük çabalar harcamış ve önemli katkılarda bulunmuştur. Mezheplerin anlaşılmasında, bilimsel yöntemleri etkin bir şekilde kullanmasının yanı sıra, kendi alanına yeni kavram ve yaklaşımlar kazandırmış ve güçlü bir akademik kültür inşa etmiştir. Ayrıca görsel medyada programlara katılarak kamuoyunun aydınlatılması ve bilginin toplumsal kullanımına dair model oluşturmuştur. Bir akademik birim olarak İlahiyatın yapısal ve yöntemsel sorunları, akademisyenin bireysel yolculuğu, alanıyla kurduğu ilişkiler, benliğin dönüşümü konularında Hasan

Abstract

Hasan ONAT is a scientist who has impressions not only in the field of the History of Islamic Sects, but also in the broad theological community and intellectual circles with his works, personality and management. He is a theologian who has made great efforts to strengthen the scientific quality of the History of Islamic Sects, which is his specialty. In addition to using scientific methods effectively in his field to understand the sects, he has built a vibrant and strong academic culture with new concepts and approaches. He also enlightened the public and created a model for the social use of information.

* Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü Kelam Anabilim Dalı, Çorum, TÜRKİYE / e-posta: mehmetevkuran@hotmail.com/ ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8616-111X>.

Onat Hoca'nın yaklaşımlarında açılım sağlayıcı önemli ipuçları ve yol işaretleri bulunmaktadır. İlahiyata ve ilahiyatçılığa bir 'meslek' olarak değil varoluşsal bir yolculuk olarak bakan Onat, ilahiyata değer katmaya çalışan bir entelektüeldi.

Bir vefa ve tanıklık niteliğindeki bu makalede Hasan Onat'ın bilimsel ve entelektüel kişiliğinin yanı sıra, Çorum İlahiyat Fakültesi dekanlığı sürecinde ürettiği katkı ve değerler analiz edilecektir. Çalışmada okuyucunun kolay erişimini mümkün kılmak amacıyla, hocanın makaleleri ve konuşmaları ile ilgili daha çok internet kaynakları kullanılmış, zaman zaman da basılı eserlerine atıflarda bulunulmuştur. Metinlere ve tanıklıklara dayanarak temel problemlere ve süreçlere dair değerlendirmeler ve analizler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Onat, İlahiyat, eleştirel düşünce, mezhepler, zihniyet.

There are important clues and road signs in Onat's approaches to problems such as structural and methodological problems of Theology as an academic unit, the individual journey of the academician and his relations within field, the transformation of the self. Onat looked at theology as an existential journey, not as a 'profession', and was trying to add value to theology.

In this article Onat's scientific and intellectual personality, his contributions as dean of the Faculty of Theology in Corum were analyzed.

Key Words: Hasan Onat, Theology, critical thinking, sects, mentality.

GİRİŞ: Sahici Bir İlişki Asla Bitmez!

Bir tanıklık belgesi niteliğinde olan bu yazı, bilim insanı, eğitimci, hakikat yolcusu, dost, kaygılı bir Müslüman, hayatı ve ülkesini seven bir entelektüel olarak Hasan Onat'ın düşünsel mücadelesine dair kişisel izlenimlerimi ve değerlendirmelerimi içermektedir. 26 Eylül 2020 tarihinde kaybettiğimiz ve gidişine bir türlü inanmadığım Onat Hoca Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki lisans (1986-1991) ve ardından lisansüstü eğitimim (Yüksek lisans-1994; doktora 2003) sürecinde yaklaşık 30 yıl boyunca bir hoca olarak rehberliğinden en çok yararlandığım birkaç hocadan biridir. 1999-2002 yılları arasında Çorum İlahiyat Fakültesi'nde dekanlık yaptığı süreçte de akademisyen olarak aynı kurumda çalıştık. Hasan Hoca entelektüel duruşu, Müslüman aydın ve idareci kimliği ile pek çok meslektaşım gibi bende de unutulmayacak güzel izler ve anılar bırakmıştır.

Hasan Hoca, "kendinde" ve "kendisi için" bir değer olmasının yanında çevresiyle olan ilişkileri ve temas ettiği insanlar, özellikle öğrencileri üzerinde önemli, güçlü ve değerli etkiler bırakmıştır. Bunun

böyle olmasının doğal ve hatta bir açıdan zorunlu olduğunu düşünüyorum. Çünkü bilimsel ve entelektüel hayat, sürdürülebilir olmakla ilgili bir şeydir. Kendi gözümle Hocayı anlatırken onun üzerimdeki etkilerini yansıtmış oluyorum. Düşüncenin ve bazı değerlerin kurumsallaşması ise geriye doğru bu türden tanıklıklar üzerinden sağlanır. Akademik kurumsallaşma, binalarla ilgili olmaktan çok zihniyet ve değerlerin sağlam ve sürekli olmasına gönderme yapar. Büyük ölçüde “bendeki Hasan Onat”ı yansıtacak olan bu yazıda bazı anekdotlara dayanarak, onun bilimsel ve entelektüel kişiliğini oluşturan düşünce ve değerleri ortaya koymaya çalışacağım. Hocanın düşlediği ilahiyat, İslam coğrafyası ve Müslüman tipi üzerinde duracağım. Başka bir ifadeyle, kendi gözlerim ve gözlemlerimle Hocanın bendeki karşılığını anlatırken, ideallere ve ütopya yönelik bir bakış açısı deneyeceğim. Kim bilir belki de bu bizim ortak ütopyamızdır!

1. İlahiyatta Paradigma Sorunu

İlahiyat fakülteleri günümüzde üniversiteye bağlı akademik birimler olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Ağırlığını Temel İslam Bilimleri'nin oluşturduğu bir öğrenim programı uygulamaktadır. Eğitim-öğretim, araştırma, akademik yükselme, danışmanlık, bilimsel etkinlik ve yayın yapma gibi tüm işlem ve süreçler, üniversitenin diğer birimlerinin de bağlı olduğu usul ve esaslara göre yürütülmektedir. Bazı toplumsal kriz dönemlerinde ilahiyatların bilimsel meşruiyeti, politik etkileri ve modern üniversite çatısı altındaki mevcudiyetleri, misyon ve vizyonları tartışmalara konu olmuştur.

Hasan Onat Hoca'nın dahil olduğu ve gündeminden hiç düşürmediği önemli konulardan birisi de, ilahiyatın kimliği problemi. Bu eksende üzerinde durduğu ve bizim de önemsememizi istediği sorular şunlardı: İlahiyat bilim midir? İlahiyatçı din adamı mı yoksa bilim adamı mıdır? İlahiyat araştırmalarının ideolojik görüş bildirimleri olmaktan çıkıp, özgün bilimsel çalışma niteliği kazanması için gerekli olan nitelikler nelerdir? Tikel olarak çalışmalarımızda bu niteliklerin sağlanması için yöntem, söylem, analiz ve sunum gibi konularda dikkate alınması gereken ilkeler hangileridir?

İlahiyatlar üniversite içindeki konumlanmalarından kaçamazlar. Buna bağlı olarak sosyal bilimlere özgü yapısal bir sorun olan karmaşıklık ve belirsizlik, ilahiyatların da yüzleşmek zorunda olduğu bir durumdur. Karmaşıklık ve belirsizlik, özcülük arayışı içindeki kesin inançlı araştırmacılara tehlikeli bir durum olarak görünür. Oysa İslam tarihinin basit ve hızlı bir analizi bile, karmaşıklık ve belirsizlik durumunun müslümanların fiili bir gerçeğimiz olduğunu ortaya koyacaktır. Bunun yanında hakikatin varlığına ve bilinebilirliğine inanan bir araştırmacının, karmaşıklık ve belirsizlik ilkesi ile kendi pozisyonunu nasıl uzlaştıracığı ya da açıklayacağı, onun kişisel paradigması açısından tam bir kırılma noktasıdır. Hakikate inanmak ve belirsizlikle birlikte yaşamayı göze alma paradoksu, ancak bilimsel bir yaklaşımla daha sağlıklı bir şekilde ele alınabilir. Bunun reddedilmesi ya da göz ardı edilmesi durumunda ise, başta hakikat tekelciliği olmak üzere dinî düşüncedeki kadim ve modern problemlerin kavranması ve çözümlenmesi imkânsız olacaktır. Onat Hoca'ya göre, insanın olduğu yerde kesinlikten söz edilemez; bu ilke din alanında da geçerlidir ve bu durum insanın çok yönlü ve öngörülemez bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır.¹

Bilgi ve basiret, eğer önyargı ve fanatizmi sorunsallaştıramazsa, tersi olur ve fanatizm bilgiyi ve araştırmayı sorunsallaştırır. Bu da ilahiyatın afetlerinden birisidir. Dinî alanda çalışan ve dinî düşünce ve süreçleri ortaya koyma amacı taşıyan ilahiyatçının temel görevi, 'dogmalara hizmet etmek' değildir. Dogmaya hizmet etmek, öncelikle onun ne olduğunu anlamayı ve ortaya koymayı gerektirir. Bu bile asgari düzeyde bir anlama ve sorgulama çabasını zorunlu kılar. Hakikati anlamak, onu temsil ettiği iddia edilen dogmaları sorgulamayı gerektirdiğinden hakikat arayışı kaçınılmaz biçimde eleştirel bir çaba olacaktır.² Dinsel olanın araştırılması, dinin kendini bilgiye açmasına bağlıdır. Sıkı sıkıya içe kapanmış dogmaların çözülmesi/çözümle-

¹Hasan Onat, "Yeni Bir Bilim Paradigması Mümkün Mü?", *Kişisel. Hasan Onat*, erişim: 10 Nisan 2021. https://www.youtube.com/watch?v=ys_CvbY8X88&ab_channel=A%C3%A7%C4%B1k%20Beyin.

²Hasan Onat, "Din Alanında Eleştirel Düşüncenin Önemi", *Kişisel. Hasan Onat*, erişim: 10 Nisan 2021. https://www.youtube.com/watch?v=GoT56VoYxRs&ab_channel=EmreDorman.

mesi, bilimlerin ve eleştirel düşüncenin bu alana girmesi ile mümkündür. Hasan Hoca, İslam inancının bir dogma olmadığını, bunun en büyük kanıtının da Kur'an olduğunu her platformda dile getirdi. Dinsel alanın bilimsel alana yaklaştırılması için, öncelikle dinsel düşüncenin, kendini akletmeye açık kılması gerekmektedir. İlim-bilim ayrımını, dinî ve dünyevî ilim gibi sahte ve zorlama bir ayrıma dayandığı için reddeden Onat Hoca'ya göre, Kur'an'da pratik akla ve akıl yürütmeye verilen önem, İslam inancının dogma olmadığını açık bir delilidir.³ Kur'an kadar akla vurgu yapan başka bir dinî metin bulunamazdı. Bununla birlikte Kur'an bir bilim, hukuk, fizik vs. kitabı değildir. Kur'an bilim yapmamaktadır; sadece insanın hayatının parçası olan varlıklarla ilişkilere dikkat çekmekte, bir farkındalık yaratmakta ve büyük sorulara dair cevaplar vermektedir.⁴

Aklın dinî düşünce ve hayatta etkin kılınması çabalarına, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de itiraz edenler olmuştur. Bu itirazlar, daha çok dinî imanın tasdik, teslimiyet ve itaat üzerine kurulu olduğu argümanına dayanmaktadır. Kişiyi mümin kılan şey akletmesi değil, teslim ve tâbi olmasıdır. Bu nedenle dinî alanda akla yapılan vurgu, dinin duygusal yönünü zayıflatmaktadır. Akıl, dinin derin metafizik ilkelerinin içeriğini kavramada yetersiz kalabilir. Bu nedenle dini akla indirgemenin hatalı olduğu öne sürülebilir. İnsan sadece akıl varlığı değil aynı zamanda duygu varlığıdır ve din, insanın duygusal yön ve ihtiyaçlarını göz ardı etmemiştir. Akıl ve duygular, insanın ayrılmaz parçalarıdır. Burada bir tercih yapmak zorunda değiliz. Ancak insanı insan yapan temel yapısal unsur, akıldır. Aklı olmayanın dini yoktur. Kur'an'a göre inançlar delil ile varlıklarını sürdürür. Delil ortaya koymak din alanında da zorunludur. Delil zayıf ve hatalı olabilir, ancak insanlar deliller üzerinde konuşmaya başladığında ortaya denetlenebilir, gözlemlenebilir deneyimler çıkacaktır. Bu iletişim ortamının oluşması bile başlı başına değerlidir. İletişimin gelişmesi dinî entelektüalizmi güçlendirecek ve dinî alanda ortaya çıkan yanlışların fark edilmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla İslam'ın akla verdiği önemi gölgelemek üzere "Din teslimiyettir, maneviyattır, bireysel tecrübedir." türü argümanların ileri sürülmesi bu bağlamda

³ Onat, "Din Alanında Eleştirel Düşüncenin Önemi".

⁴ Onat, "Din Alanında Eleştirel Düşüncenin Önemi".

geçerli olmaktan uzaktır. İslam ve akıl ilişkilerine özel önem veren Onat Hoca, aklın metafizikten ziyade düşünce ve zihniyet ile ilgili sorunları çözücü işlevine yürekten inanmıştı. Dinî hayat ve düşünce, duygular değil akıl üzerine kuruludur. Aklın din alanından dışlanması, bu alanı duyguların esiri haline getirecektir.⁵ Her zaman söylediği ve vefatından kısa süre önce bir TV programında ifade ettiği gibi; “Akıllı bir Müslüman, yanlışların hamallığını yapacak kadar ahmak olamaz.”⁶

İşini ciddiye alan ve tutkuyla bağlanan insanlar, çevrelerine dalga dalga yayılan bir saygınlık üretirler. Öyle ki tanık olanlar özneye, yaptığı işe ve ortaya koyduğu esere kayıtsız kalamazlar. Hasan Hoca hiç bir zaman işine geçimlik gözüyle bakan ve ona sadece zamanını veren bir akademisyen olmadı. Ya da farklı kariyerlere yönelik stratejik amaçlar için işini bir fırsat olarak araçsallaştırmaya çalışmadı. İşini varoluşsal bir coşku ve heyecan içinde yapan Onat Hoca akademisyenlik içinde ilahiyatçılığın çok özel bir yeri olduğuna inanıyordu. Bunun farkına varamayan ilahiyatçılar, mesleğin hakkını veremiyorlar dahası sahte gündemlerle oyalanıyorlardı. İlahiyatın kendiliğinden bir önemi ve itibarı vardı ve dışarıdan itibar devşirmeye gerek yoktu. İşini ciddiye alan ve doğru yapan bir ilahiyatçı, hak ettiği saygınlık ve itibarı fazlasıyla elde edecekti. Sorunları teşhis etmek, nedenlerini kavramak ve çözüm üretmek olarak tanımladığı bir çalışma programını öneriyordu. Sanıldığı gibi basit ve kolay olmayan bu süreç, öznenin kendi kimliğiyle yüzleşmesini ve zihniyet analizlerini gerektiriyordu. Bunun yanında İslam coğrafyasında yaygın bir sorun olan özgür ve özgün düşüncelerin sözde dinî gerekçelerle bastırılmasından akademi de payına düşeni alıyordu.⁷ İlahiyatta nötr bir pozisyon yoktu ve tüm şartlar eleştirel olmayı, anlamaya çalışmayı ve çözüm önerisi geliştirmeyi zorunlu kılıyordu. Yani akademisyen kimliği hem hem Müslüman dünyanın bir parçası olması, hem de ilahiyatçının aktif ve yaratıcı süreçlere dahil olmasını gerektiriyordu. Hocanın her

⁵ Hasan Onat, “Yüzleşme-Özeleştirisi”, *Kişisel. Hasan Onat*, erişim: 10 Nisan 2021. https://www.youtube.com/watch?v=6P6Ymws6Q68&ab_channel=Y%C3%9CZLE%C5%9EMETV.

⁶ Onat, “Din Alanında Eleştirel Düşüncenin Önemi”.

⁷ Onat, “Yüzleşme-Özeleştirisi”.

zaman dile getirdiği gibi “çözüm üretemeyenler, sorunun bir parçası haline gelirler.”⁸

2.Akademide Hakikati Kaybetmek ve Yeniden Bulmak

Hasan Onat’tan öğrendiğim ilahiyat paradigması ile ilgili en kritik konulardan birisi, bilimsel çalışmalar yapmanın heyecan, keşif ve aydınlanmalarla dolu bir hakikat yolculuğu olduğudur. Özellikle din alanında öne sürülen eski ya da yeni hakikat iddialarını araştırmak, onların sosyal gerçeklik ve dinin mesajı ile olan ilişkilerini kavramak, kişinin negatif aydınlanmalar yaşamasına, yani hakikatin ne olmadığına dair kalıcı izlenimler edinmesine neden olacaktır. Gerçek aydınlanma saf hakikati elde etme ise bir politik-teolojik formül ile tüketilemeyecek kadar aşkın, derin ve biraz belirsizliklerle dolu bir yolculuğa işaret etmektedir. Bunun için hayatı tüm boyutları ile kavramaya ve deneyimlemeye açık bir zihin gerekmektedir. Teolojinin tek başına üstesinden gelemeyeceği bu iş için felsefe, sanat ve ekolojik duyarlılık gibi deneyimler zorunludur. Alanı ilahiyat olan bir akademisyenin diğer alanların önemine atıfta bulunması, kendi alanının özgüllüğüne karşı bir hamle olarak okunabilir. Ancak Hasan Hoca bunu hakikate duyduğu saygıdan yapmaktaydı. Alanını fetişleştirerek alternatif görme tarzlarını dışlayan ve kendini onların kazanımlarından yoksunlaştıran “kürsü fanatikleri”nden farklı olarak, arkasında samimi hakikat arayışının yer aldığı her türlü bilgi ve deneyime açık olmak, onu en doğru biçimde tanımlar.

Hakikatin dile getirildiği ve varlığın tümel olarak okunmaya çalışıldığı alanlar arasında ayrıma gidilmesini doğru bulmayan Hasan Hoca sanatın, felsefenin, şiirin vs. kendince hakikat arayışına tanıklık ettiğini düşünürdü. Hocanın kütüphanesinde edebiyat, sanat, psikoloji, eğitim ile ilgili yayınların bulunması yanında, şiir sevgisini onu tanıyanlar yakından bilmektedir. Hocanın bu alanlarla olan ilişkisinin araçsal olmadığını, yani sadece kendi alanındaki tezlerini kanıtlamak için onlara başvurmadığını, aksine zaman zaman bu alanlardaki bir perspektifi kullanarak kendi alanındaki problemlere uyarladığını söyleyebilirim.

⁸ Onat, “Yeni Bir Bilim Paradigması Mümkün Mü?”.

Hasan Hoca'da doğru anlaşılması gereken noktalardan birisi onun aydınlanmacı kişiliğidir. Hoca bir Müslüman aydınlanmasının zorunluluğuna inanıyor ve bu düşünce çözümlmelerine derinden yön veriyordu. Bu nedenle geleneksel din anlayışının yanında toplumda etkin olan dinî guruplara da eleştirel bir açıdan bakıyordu. Söylemindeki bilim vurgusu, gelenek eleştirisi ve dinin siyasallaştırılması konularındaki itirazlarına bakarak hocanın Batıcı anlamda bir aydınlanma yanlısı olduğunu dile getirenler olmuştur. Sanıyorum ki bu, siyasal İslamcı ya da gelenekçi önyargılardan olduğu kadar hocayı yakından tanımamaktan kaynaklanan haksız bir düşüncedir.

İslam'ı küçümseyen, Müslüman kitleleri ötekileştiren Batıcı zihniyet hocaya göre İslam'ın siyasallaşmasını tetiklemekte ve bastırmaya çalıştığı şeyi daha da güçlendirmekteydi. Bu durum, Türk toplumunda toplumsal ayrışmaları da beraberinde getirmektedir. O nedenle İslam'ın ortak değerimiz olduğu kabul edilmeli ve onu doğru anlamak için ilahiyatların ortaya koyduğu birikim dikkate alınmalıydı. Onat Hoca, 28 Şubat zihniyetine de onun ezmeye çalıştığı siyasal İslamcılığa da mesafeli ve eleştirel durmuştur. Ancak bu arada haksızlığa uğrayan, hakları elinden alınan, aşağılanan dindar insanların haklarını da daima savunmuştur. 28 Şubat döneminde egemen güçler, Hocada kendileri için kullanılabilecek bir potansiyel algılamış olabilirler. Bu kesinlikle onların sorunudur. Pek çok akademisyenin dönemin zinde güçleri ile ilişki kurmaya ve kendilerinin onlar için ne kadar 'kullanışlı' olduğunu göstermek için kıvrandığı bir süreçte Onat Hoca vakarını ve duruşunu bozmadı. Kendisinden beklenen rolü oynamayı reddettiği gibi bilimsel birikimi ve ağırlığı ile tezlerini savundu. Her fırsatta ilahiyat lehine katma değer üretmeye çalışan Hoca, anılan süreçte "dini bilmek bir aydın olmanın gereğidir. Üzerinde yaşadığımız coğrafyanın temel değeri ve kimliğimizi oluşturan baskın unsur İslam'dır. İslam'ı ilahiyatlarda ve İHL'lerde denetime açık şekilde ve bilimsel yöntemlerle öğretmezsek illegal süreçler ve yapılar devreye girer. Dini bilmek dindar olmak anlamına gelmez. Dini yaşamak tamamen insanın kişisel tercihinine ve iradesine bağlıdır." argümanını savundu. Dönemin ruhuna uygun bir düşünce olan bu özgürlükçü yaklaşım Onat Hoca için araçsal değil, özsel bir değer taşımakta ve onun dünya görüşünü özetlemekteydi.

3.Akademide Değer Kaybı ve Benliğin Yeniden İnşası

Hasan Hoca ile üzerinde tartıştığımız kitaplar arasında Rollo May'ın *Yaratma Cesareti* adlı kitabı vardı. Hemen söyleyeyim, Hoca'nın son derece yaratıcı bir okuma tarzı vardı. Bir metni okurken zihninin bir kenarında İslam ve Müslümanlarla ilgili bir problemi çözme niyeti taşımaktaydı. Sosyal bilimler alanıyla ilgili çok çeşitli kitapları okur ve bize de önerirdi. Bazen de biz baskın yapıp Hoca'ya kitap önerirdik. Bundan çok mutlu olurdu. Bu harika ilişki, çarpıcı keşifler, anlatım tarzları ve analiz yöntemleri ile zenginleşen sohbetlerin ürünüydü. Bu nedenle bir kitap üzerinde konuşurken kendi alanımızla ilgili ne gibi katkılar elde edebiliriz? sorusu hep canlıydı. *Yaratma cesareti* kitabı üzerinde konuşurken Hoca'nın cesaret ve düşünmek arasında kurduğu ilişkiyi hatırlıyorum. Düşünmek bilgi problemi olmaktan önce bir cesaret işiydi. Kişi düşünürken zihninde canlanan ancak bireysel ya da toplumsal sınırlar nedeniyle ifade etmekten çekindiği düşünceleri kendi içinde sansürler. Özellikle dinin korku ve sindirme aracı olarak kullanıldığı toplumlarda dışarıda bir sınıra gerek kalmaksızın bireyler kendilerini ve düşüncelerini kısıtlarlar. Gerçek anlamda düşünmek ile düşünüyormuş gibi yapmak ya da Zizek'in ifadesiyle 'oyalanmak' çok farklı etkinliklerdir. İslam dünyasında özgürlük yoktur. Sadece belirli bir tarzdaki düşüncelere ve inançlara hizmet edildiğinde abartılı bir özgürlük ve teşvik vardır. Oysa düşünmek, en aykırı olanın bile dikkate alınması ve ona söz hakkı tanınmasıdır. Bu nedenle Hoca'nın kavram haritasına baktığında özgürlük, akıl, birey olma, sorgulama, dinlemek vb. değerler yer almaktadır.

Kelam alanında çalışmama rağmen, alanı Mezhepler tarihi olan Hasan Onat Hoca ile o kadar çok entelektüel anı biriktirdim ki... Tüm bunların ortak yanı, Hocanın yanında kendimi her zaman değerli hissetmemdir. Bu duyguyu iletişim kurduğu herkese hissettirirdi. Düşüncelerini benimsemeyen ve tartışmak için gelen insanlar, en azından hocanın samimi, centilmen, kimliği ve düşünceleri ne olursa olsun konuştuğu insana saygı gösteren bir kişiliğe sahip olduğunu dile getirmişlerdir. İletişimin en temel ilkelerinden biri, aktif dinlemektir. Lisansüstü derslerimizde ya da ziyaretlerimizde monologdan çok diyaloga ağırlık verir, dinleme tarzı muhatabını nitelikli konuşmalara

teşvik ederdi. Zaman zaman odasında yaptığımız hararetli konuşmalar sırasında dışarıdan gelen ziyaretçiler, alışkın oldukları Hoca-talebe hiyerarşisinin kaybolduğuna tanık olurlardı.

Entelektüelin oluşum sürecini tartışan Gouldner onun, benliğinin derinlerinde yatan 'özerk olmaktan duydukları gurur'a dikkat çeker. Entelektüel, arzu ettiği ve düşlediği hayatı yaşamak için herkes adına özgürlük ister. Bu, onun özerklik duygusundan kaynaklanan gururunun bir sonucudur. Yine bunun pratik bir yansıması olarak entelektüel, gündelik hayatı ve zihinleri belirleyen kurum ve otoritelerin kısıtlamaları ile yaratıcı bir gerilim içine girer.⁹ Onat Hoca eğitim düzeyi ne olursa olsun konuştuğu insanı bir anda kendisiyle birlikte düşünen ve büyük sorunlara çözüm arayan bir yolculuğa ortak ederdi. Sözü edilen 'yaratıcı gerilim'i temas ettiği inşalarla o kadar ustaca, doğal ve güçlü bir şekilde paylaşırdı ki bu süreç, yüzleşme ve sorgulamayı zorunlu olarak doğururdu.

Öğrencisi ile entelektüel dostluk ilişkisi kurması, Onat Hoca'ya özgü erdemlerden biriydi. Hoca "bilimde vesayet ve vekâlet olmaz, her biriniz ayrı ve bağımsız birer kişiliğe sahipsiniz ve bunu geliştirmelisiniz." sözü ile özgürlük, kendine ve başkasına saygı, özgünlük, eleştiriye açık olmak gibi temel değerlere dikkat çekmiştir. Bir işin başkaları tarafından yapıldığını hissettiğinde insanı bir rahatlama alır. Oysa İslam coğrafyasının sorunları, her bireyin kendini sorumlu-özne görmesiyle çözülebilir. Bu bakımdan sadece bireyleri uyanık tutacak değil onların yaratıcılıklarını harekete geçirecek bir gerilimin canlı tutulması vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu düşünce, Onat Hoca'nın sıklıkla vurguladığı İslam dünyasında öznenin güçlendirilmesi ve insan kalitesinin yükseltilmesi projesinin özünü oluşturmaktadır.¹⁰

⁹ Frank Furedi, *Nereye Gitti Bu Entelektüeller?* çev. A. Erkan Koca (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010), 52.

¹⁰ Hasan Onat, "İslam'da Eleştirel Düşünce ve Güvenilir Bilgi Meselesi", *Kişisel. Hasan Onat*, erişim: 10 Nisan 2021. https://www.youtube.com/watch?v=BaJx9AFhif4&ab_channel=MaveraVakf%C4%B1.

4.Akademide Kimliğin Dönüşümü: Kendisi ve Öteki İle Yüzleşmek

Üniversitenin en zayıf modellemesi dahi bireylere, yüzleşme ve sorgulama süreçleri ve fırsatları sunar. Burada farklı ve biricik olan şey, toplumda ancak büyük kriz, toplumsal çatışma ve bunalımların zorlamasıyla yapılan kimlik sorgulamalarının, üniversitede bizzat özne tarafından sakin, çoğulcu ve eleştirel bir ortamda yapılmasıdır. Akademi tarafından sağlanan öz-sorgulama ve kimlik çözümlenmeleri, dünyada farklı değerlerin de bulunduğu dair bir farkındalık yaratır. Yeni değerleri içselleştirmek ve onlarla birlikte yaşamak zorunda olmak, kimlikleri ve ideolojileri fazlasıyla ciddiye alanlar üzerinde zorlayıcı bir etki oluşturmaktadır. Öte yandan kimlik bir kez yerinden edildiğinde dönüşümün hangi noktalara varacağı kestirilemez. Bunu hisseden ve kimliğini kaybetme kaygısı içine giren bireyler, enerjilerini edilgen okumalar ve aktarım odaklı derinleşmelerle yoğunlaştırmayı tercih ederler. Bunun çarpıcı göstergelerinden biri, kimliğe dokunmayan diğer tüm konularda alabildiğine derin ve eleştirel analizler yaparken, öznenin özdeşlik kurduğu alanlarda karmaşık ya da savunmacı bir dil kullanmaya başlamasıdır.

Bilgi ile buluşmak önemli olmasına önemlidir; ancak bunun nerede, ne zaman ve nasıl gerçekleştiği de en az bilginin içeriği kadar kritik ve önemlidir. Üniversitenin özgür ve rahat ortamında elde edilen bilgi, içerdiği tüm potansiyeli özne üzerinde gösterme eğilimindedir. Öznenin yaşadığı anlam arayışı ve kimlik bunalımı ne kadar derin ve güçlü ise bilginin dönüştürücü ve sorgulayıcı etkisi o düzeyde ve şiddette hissedilir. Akademisyenin bilişsel ve entelektüel sorunları ile bireysel ya da ideolojik savrulmalarının ayırt edilemediği bir karmaşa ortaya çıkar. İlahiyata öğrenci olarak gelen ve ardından kesintisiz olarak öğretimine devam ederek akademik hayata dahil olan bireylerin, kimlik edinme süreçleri için de bu sorunlar geçerlidir. İlahiyat eğitimi sürecinde kendisiyle ve kimliğiyle yüzleşen ve yeni değerlerle bütünleşerek üretken ve olumlu bir çizgi yakalayanlar... İçinden çıktığı toplumsal kesimin değerlerini radikal bir şekilde terk ederek nihilist bir savrulma içine girenler... İlahiyat öncesinde ya da sırasında edindiği dinsel-grupsal kimliğini yegâne kimlik sayanların ve onu başka her şeyden üstün tutanlar ve ilahiyat eğitiminin dönüştürücü etkisinden kendilerini olabildiğince muaf tutmaya çalışanlar...

Tüm bu varoluşsal ve bilişsel stratejilere açık olan ilahiyat, bünyesine dahil olan tüm bireyler için eşsiz bir tecrübe sunmaktadır: Başka öz-nelerle aynı ortamı paylaşma, iletişim ve ilişki kurma. Bu tecrübe her hangi bir toplumsal kurum ya da sivil ortam tarafından sunulmaktadır. Ancak çatışma ve pazarlık için birbirleri ile ilişki kuran dinî ve ideolojik kimlikler, kendini ve ötekini tanıma imkânını akademide elde etmektedirler.

Hoca, ilahiyatı bir bilim dalı olarak görür ve bunun hakkının verilmesi gerektiğini her fırsatta dile getirirdi. Bilimsel ilke ve yöntemlerin özellikle de sosyal ve beşerî bilimler alanındaki birikimin, ilahiyat çalışmalarında dikkatle izlenmesinin önemine vurgu yapardı. Hocanın çalışmaları savunduğu önerilerinin somut örnekleri ile doludur. Örneğin İslam dünyasında mezhepçilik ve sıkıntıları ele aldığı makalelerinde, dinî tekelciliği reddederken hem teolojik hem de bilimsel deliller öner sürmüştür.¹¹

İslam Mezhepleri Tarihi, özcülük ve dinî tekelcilik iddialarının havada uçtuğu kaygan bir alandır. Bu alanda çalışan bir akademisyenin savrulmalar karşısında ayakta kalabilmesi ve işini yapabilmesi için, alanına dair temel paradigmatik bazı soruları cevaplaması zorunludur. Bunların başında mezhepler tarihi paradigmasının ne olduğu gelmektedir. Bu alanın bir bilgi alanı olduğunun fark edilmesi akademisyeni, doğru ya da yanlış olsun önyargıların yönlendiriciliğinden kurtarmakta, bir inancı kanıtlama zorunda olma baskısından özgürleştirmektedir. Bu farkındalığı sağlamak için beşerî bilimlerin bazı kavramlarına ve sorunlarına yönelmek gerekir. Hasan Hoca, ilahiyatı ve kendi alanı olan mezhepler tarihini bir bilgi ve araştırma alanı olarak görür ve gösterdi. Mezhepleri kutsamak ya da kötülemenin değil onları anlamaya çalışmanın bilimsel bir faaliyet olduğunu söyler ve öncelikle mezhepleri birer tarihsel, toplumsal, siyasal, kültürel kimlik olarak ele alırdı. Onun sorunsallaştırdığı şey olgu olarak mezhep değil, hakikat tekelciliği olarak mezhepçiliktir. Hakikatin yerine ikame edilen mezhepçilik taassubu, dinin kurucu ilke ve değerlerinin anlaşılmasını önliyordu.¹²

¹¹ Hasan Onat, "Mezhep Sorununu Doğru Anlamak", *İslam'ın Hakikati ve Mezhep Sorunu* içinde, (Ankara: Anadolu İlahiyat Akademisi Yayınları, 2016), 97-99.

¹² Onat, "Yüzleşme- Özeleştirir".

Kimlikler toplumsal olarak inşa edilir ve meşrulaştırma, direnme, proje oluşturma gibi farklı işlevler görürler. Hasan Hoca klasik İslam mezheplerinin büyük iddialarını ele alırken “fırkayı nâciye” ya da “dört hak mezhep” söylemlerini kimlik stratejileri ve toplumsal inşa bağlamında tartıştı.¹³ Mezhebî kimliklerin söylem ve hakikat üretmeye devam eden yapılar olduğu düşünüldüğünde, onları bir kimlik olarak ele almanın ve onlara mesafe koyarak bakmanın ne ölçüde ufuk açıcı olduğu anlaşılır. İslam’ın mezhebi ve daha alt yapılar tarafından temsil edildiği Müslüman coğrafyada İslam’ın özüne ulaşmak için bu yöntemin taşıdığı zorunluluk anlaşılabilir. Dinin mezhepler üzerinden anlaşıldığını dile getiren Hoca, her kimlik gibi mezheplerin de öteki üreterek var olabildiği noktasına dikkat çekmiştir.¹⁴

Bir keresinde Hasan Hoca ile ilahiyat ve kimlik krizi problemi üzerine konuşuyorduk. Hoca “logos spermatikus” kavramı üzerinden benim için unutulmaz bir analiz yapmıştı: Sorgulama ve şüphe, hakikatin sahte ve yanıltıcı formlarının yüzündeki peçeyi kaldırmak için kaçınılmazdır. Bu, bazı dogmatik dindarların sandığı gibi hakikate ve dinî hamasete bir saldırı değil, aksine dinin sahici mesajına ve hakikatine ulaşmak için izlenmesi gereken bir yoldur. İnsan olmuş bitmiş bir proje değil, süreç içinde değişen-dönüşen, çevresinden etkilenen ve onu etkileyen aktif bir varlıktır.¹⁵ Bu nedenle yaşanan süreçlerin ve değişimlerin bilimsel bir söylem içinde tanımlanması ve tartışmaya açılması, şeylerin üzerindeki gizemi kaldıracağı gibi, insanın özneliğini pekiştirecektir.

5.Akademide Dostluk ve ‘Aynı Dünyanın İnsanları’ Olmak

İçinde olanlar bilir, aynı anabilim dalında çalışan akademisyenler arasında bir “kürsü kardeşliği” duygusu elde bir veri olarak hazır ve nazırdır. Ancak zamanla bu duygunun hangi yönde evrileceği, bireysel özellikler ve eğilimler, yakınlıklar ya da mesafe koymalar, yaşam

¹³ Hasan Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği* (İstanbul: Endülüs Yayınevi, 2019),158 vd.

¹⁴ Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*, 160.

¹⁵ Onat, “Yeni Bir Bilim Paradigması Mümkün Mü?”.

tarzları ve yeni beğenilere açık olup olmama gibi bilimsel olmayan öznel etkenlere bağlıdır.

Dostluk kavramını bağımsız bir konu olarak inceleyen Cicero, dostluğun en yüksek iyi ideası üzerinde yükseleceğini savunur. Ona göre çıkar ve haz dostluğun dayanacağı ve onu taşıyabilecek ilkeler olamaz. Eğer durum filozofun dediği gibi ise en sağlıklı ve sağlam dostluklara, en çok akademide rastlanması gerekir. Bu olumlu beklentiyi boşa çıkaran bize özgü bariyerlerimiz vardır. İlk olarak akademinin siyasetin vesayeti altına girmesidir. Bunun sadece siyasi iktidarların yaptığını yapmak eksik olur. Akademisyenleri ve akademiye görünmez biçimde baskı altına alan daha zarif vesayet biçimleri de vardır. Örneğin bir ideolojinin akademide bir alanı akademiye özgürleştirmek adına 'ele geçirmesi' de vesayetin bir formudur. Tüm bunlar aşılrsa da geriye ego çatışmalarının yol açtığı daha karmaşık ve zorlu engeller vardır. Sorunun bin bir türlü şekli olsa da çözüm yalın ve basittir. Akademik değerleri ayakta ve canlı tutan sinerjiyi oluşturmak... Bu da bölüm içi ve bölüm dışında akademisyenlerle değerli özneler olarak ilişki ve iletişim kurmak. İlişki ve iletişim resmî olanın dışında olduğu sürece bireyler açısından çekici ve tatmin edici bulunduğunu anlaşılmıştır.

Dersi yoksa ve odasında değilse Hasan Hocayı bulacağınız odalar bellidir. Hocanın eğitimci, dinler tarihçisi, kelimci hocalarımızdan oluşan yakın dostları vardı. Ben kelimci olarak Hüseyin Atay, Ahmet Akbulut ve Şaban Ali Düzgün ile olan dostluğuna tanıklık edebilecek durumdayım. Tez savunmalarında mutlaka Akbulut-Onat ikilisinin işbirliği görülürdü. Çoğu kez denk geldiğim oda ziyaretlerinde yapılan konuşmaların her biri ayrı bir konferans ya da panel değeri taşıyordu. Önceleri sadece pasif bir izleyici olduğumuz bu sohbetlere biz de katılmaya başladık. Ankara ilahiyatın asıl eğitici tarafı da bu sohbetlerdi. Şimdi daha rahat görebiliyorum ki akademik kurumsallaşmayı sağlayan en önemli etken, düşüncelerin üretilmesinin yanında onların paylaşılmasıdır. İlahiyatta ise düşüncelerin karşılıklı saygı ortamında tartışılması, genç akademisyenlerin akademik değerleri içselleştirmesi için büyük önem taşımaktadır.

Kelam ile Mezhepler Tarihi arasındaki ilişkinin her iki tarafa da büyük kazanımları vardır. Kelamcıların gözlerini ve dikkatlerini hakikate diktiği doğrudur. Kelamcı için vazgeçilmez görevlerin başında, hakikati sabitlemek ve onun bilinebilirliğini ilan etmek gelir. Klasik kelam söylemi, hakikatin varlığı ve bilinebilirliği ile ilgili açıklamalarla doludur. Modern çağda kelam çalışmalarına da yansıyan bu anlayış, bu alanın ayrıcalıklarındandır. Aksi halde kelam inşacı, temellendirmeci ve savunmacı niteliklerinden tümüyle uzaklaşır. Ancak biz kelamcıları karşı tarafta bekleyen diğer bir savrulma bulunmaktadır. O da hakikat tekelciliğidir ve hakikatin belirli bir tanımını ve ifadesini, özcü bir yaklaşımla aşırı ciddiye almak olarak bilinir. Oysa hakikatin var olduğuna inanmak ile el altındaki bir hakikat tanımını aceleci bir tavırla sahiplenivermek arasındaki ince çizgiyi fark etmek gerekir. Akademi dünyasında sık rastlanan ve çalışmalara da yansıyan en köklü problem, araştırmacının belirli bir hakikat tanımını araştırmasının varsayımı, daha doğrusu tezi olarak tespit ederek yola çıkmasıdır. Elbette bir sürpriz yaşanmamakta ve varsayım sonuçta kanıtlanmış olmaktadır. Buradaki sorun bir inanca, ideolojiye ya da hakikat tasavvuruna sahip olmaktan kaynaklanmamaktadır. Sorun; araştırmacının konusu ile arasında eleştirel bir mesafe koyamaması, sorunsallaştırması gereken şey ile aynileşmekten ve özdeşleşmekten kendini kurtaramaması, sorulması gereken kritik soruları sormayı mümkün kılan metodik şüpheyi inşa edememesidir.

Kelam alanında çalışan bir öğrenci olarak tümeller, hakikat tanımlamaları ve soyutlamalar ile dolu problemlerle o kadar yoğun ilgilenmek zorunda kalıyordum ki, Hasan Hoca'nın dersleri ve danışmanlığı, eksik olan yanlarımı daha iyi görmemi sağladı. Aşırı soyut ve spekülâtif konularla ilgilenmenin, tikel ve tarihsel olan şeylere olan ilgimi azalttığını hissediyordum. Oysa en soyut kelamî tartışmaların bile tarihsel bir arkaplanı vardı ve bunlar bilinmediğinde bir şeyler eksik kalıyordu. Özellikle bu iki alanın birbirine en çok yakınlığı alan kelam-mezhepler tarihi ilişkileridir. Bir keresinde Onat Hoca'ya bu iki alan arasındaki farkı sordum. Kelam ve İslam Mezhepler Tarihi aşağı yukarı aynı konular üzerinde durur. Dışarıdan bakanlar bu iki alanın neden farklı bilim dalları olarak yapılandığını anlamakta zorlanabilir. Hoca bilimde fark yaratan şeyin metodoloji olduğu konusuna girerek açıklamaya başladı. Yöntem konusuna

özen gösteren ve bu konuda çalışmaları bulunan Doğan Ergun'un *Yöntemi Bulmak*¹⁶ başlıklı kitabını önerdi. Kitabın özellikle "Türkiye'de Yöntemi Bulmak" başlıklı oldukça dolu bölümünü okuduktan sonra Kelam ile Mezhepler Tarihi arasındaki farkın temelde yöntemden kaynakladığını ve bu iki disiplinin izlediği yöntemlerin arasındaki farkı uzun uzun ele aldık.

Hasan Hoca, metodoloji ve yöntem konusunu gündeminden düşürmezdi. Özellikle İslam Mezhepler Tarihi alanında çalışan akademisyenlere sürekli olarak bu konuyla ilgili metinler önerirdi. Mezhepleri birer kimlik ve zihniyet olarak ele almanın nedenleri üzerinden çokça duran Onat Hoca bu konuda da kendisini sürekli yeniliyordu. Benim için en çarpıcı ve değerli katkıların başında süreç analizinin mezheplerin anlaşılmasındaki rolüne dikkat çekmesidir. Ona göre Müslümanların zihninde süreç fikri neredeyse hiç yoktu. Bu eksiklik ilahiyatçı akademisyenlerde de yaygındı. Bir kimliği, dinî bir oluşumu ya da mezhebi, tarihin bir anındaki görüntüsüne göre değerlendirmek ve onun hakkında nihai kararlar vermek oldukça yanlış bir yaklaşımdı. Hayat akmakta olan canlı bir akıştır. Kimlikler de bu canlı akış içinde doğar gelişir ve dönüşürler. Bu nedenle mezhepleri ve onların ilkelerini anlarken bu tarihsel akışı yakalamaya çalışmak, fikir-hadise irtibatını kurmak zorunludur.

Kelam ilmi, ekollerin görüşlerini metin ve söylem incelemeleri yöntemiyle incelemeye devam edecektir. Ancak ekollerin tarihsel süreçte birbirleri ile ilişkilerinin nasıl geliştiği, çatışma, uzlaşma ve yakınlaşmaların mezheplerin söylemlerine nasıl etki ettiği tarihsel inceleme olmadan anlaşılabilir. Salt ekollerin birbirleri ile ilişkisi olmayan yalıtık yapılar olmadığını, birbirlerini etkilediğini ve yeni teolojik söylemler ve yapılar ortaya çıktığının kavranmasında Onat Hoca'nın önerdiği süreç analizi yönteminin benim için ufuk açıcı olduğunu söylemeliyim. Bu yöntemi ilk kez bulan hocamız değildir şüphesiz. Ancak bu karmaşık yöntemi yine kritik bir konu olan İslam mezheplerine uygulamak özgün ve cesur bir adım sayılır. Metodoloji ve yöntem üzerindeki ısrarları sonuç vermiş, Mezhepler Tarihi bir bilimsel disipline

¹⁶ Doğan Ergun, *Yöntemi Bulmak-Türkiye'de Toplumsal Bilimlerin Bunalımı* (Ankara: İmge yayınevi, 3. Baskı, 2018).

dönüşmüş ve bu alandaki akademisyenler tarafından değerli çalışmalar yapılmıştır. İslam dünyasındaki eski ve yeni dinî kimliklerle ilgili olarak dikkat çekici birikim, bu alanın hocaları tarafından ortaya konulmuştur. Hasan Onat Hoca'nın yönlendirmeleri ve yol göstermelerinin bu başarıdaki katkısı küçümsenemeyecek boyuttadır.

6.Akademide Vesayet Sorunu ve 'İdeolojiyi Paranteze Almak'

Vesayet, daha çok siyaset ve bürokrasi dünyasında açıkça görülen ve tartışılan bir problemdir. Vesayet, beden siyasetine dayalı bu zeminlerde herkesin zorlanmadan görebileceği kadar aşikâr olması, amaçlanan bir durumdur. Zira gizlenen vesayet kimseye bir yararı olmayacaktır. Buna karşılık ilişkilerin daha karmaşık ve çok yönlü olduğu, akademik olanın yanında idarî yapılanmadan kaynaklanan bir hiyerarşinin de yer aldığı üniversitelerde vesayet sorunu daha rafine bir tarzda ve inkârı mümkün bir sistematikte inşa edilir ve işlenir.

Akademinin afetlerinden birisi de akademisyenlerin kendisini ve meslektaşlarını birer akademisyen olarak değil de başka şey olarak, büyük bir ihtimalle de ideolojik kimlikler içinde görmeye başlamalarıdır. Barnett'e göre 'akademik cemaat' bir umut ifadesidir, ancak aynı zamanda bir saptırmadır. Şöyle ki; üniversitelerin yeni özgürleşmiş üyeleri bilgi toplumunda önlerine çıkan epistemolojik güçlüklerin üstesinden gelebilmek için az ya da çok yaratıcı yollara başvurarak çıkarlarını ileriye taşırlar.¹⁷ Buradaki ikilem ortada kendisine atf yapılan ideolojinin, algı ve analiz yeteneği yüksek bireyler tarafından hissedilmesi, ancak buna karşılık her şeyin bilimsel kurallara ve akademik görgüye göre ilerlediğine dair itiraza ve eleştiriye kapalı bir kannaatin hâkim olmasıdır. Bu bir açıdan ideolojinin içsel stratejisi ile ilgilidir. Hiçbir ideoloji kendinden söz etmek istemez; ideoloji her zaman başkaları tarafından ifade edilir. Ama bu ideoloji özellikle gizli kapaklıdır. Akademik cemaat kendisine olabildiğince az ilgi çekerek çıkarlarını geliştirir ve böylelikle akademisyenlerin bireyselliklerini saklar. İdeolojinin açık bir proje olmaktan çıkıp yavaşça belirsizleştiği

¹⁷ Ronald Barnett, *Üniversitede İdeoloji İle Yaşamak*, çev. Sema Eren (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), 174.

ve süreç içinde bir epistemolojiye dönüştüğü durumlarda, bilimsel araştırmalarda metodoloji tartışmalarını öne çıkarmak, ideolojinin büyüsunü bozmak için en sağlıklı yoldur.

Toplumsal ve politik krizlerden en az düzeyde etkilenmesi ve böylece görevini en etkin ve verimli biçimde yerine getirebilmesi için özerk kurumlar olarak yapılandırılan üniversiteler, toplumda yer alan etkin ideolojik kimliklerden muaf olabilmış değildir. Bu durum, modern üniversitenin kurucusu sayılan ülkelerde de varlığını devam ettirmektedir. Kimlik ve ideoloji arayışlarının kadim ve modern formlar içinde çok boyutlu bir şekilde sürdüğü toplumlarda üniversitelerin kırılabilirliği daha da artmaktadır. Bir akademisyenin, sadece kişisel donanımı, çalışmaları ve katkıları üniversite kültürü inşa etmede yeterli olmaz. İdeoloji ve kimlik çatışmaları içinde kendine bir yön ve konum bulmaya çalışan akademisyen, mesleğine yabancılaşmaya başlar. Üniversite bir ortam ve kültürdür. Diğer toplumsal kurumların da bunu desteklemesi ya da en azından imkân tanınması gerekir. Oysa ideoloji yardım ve destek için dahi olsa üniversiteye elini uzattığında, kaldırılması zor bir vesayetın temelleri atılmaya başlar. Bu nedenle üniversitenin kendi değerlerini ve kültürünü oluşturması için özgürlük temel ilkedir. Bu konuda en büyük engel, 'içselleştirilmiş vesayet' duygusunu taşıyan akademisyendir. Onat Hoca ilahiyatçının içinde yaşadığı toplumu yakından tanınması gerektiğini söylerken diğer yandan da onun özgünlüğünü kaybedecek düzeyde anjaje olmasının kabul edilemez olduğunu vurgulardı.

İdeoloji doğası gereği ulaştığı her yere yayılma ve yerleşme eğilimindedir. Kaba ya da rafine biçimde bireyleri ve kurumları da belirlemeye çalışır. Eğer akademinin politik savrulmasından söz ediyorsak bundaki temel sorumluluk, ideolojiyi buyur eden ve ona hizmet eden, kendisine yabancılaşmış akademisyendedir. Hasan Hoca'nın "militandan akademisyen olmaz." sözünü henüz lisans öğrencisi iken kendisinden duymuştum. O zamanlar bu sözün benim dünyamda açık bir karşılığı yoktu. İnancı, ideolojisi ve davası olmayan bir insan nasıl yaşardı ki? Eğer akademisyenlik denilen meslek, insandan bunları terk etmesini istiyorsa kendisi bilirdi(!). Öğretmenliğe başladığımda ve bazı idari kadrolarda görev yaptığımda insanın hiçbir inanç ve ideoloji için kurban edilemeyeceğini, insan-din ilişkisini yanlış

kurduğumuzu fark etmeye başladım. Öğretmen iseniz genç bir insanın anlam ve değer arayışını yakından izleme ve bu sürecin ne tür savrulmalara açık olduğunu görme fırsatınız oluyor. İnsanı, ideoloji için araç gören ve gösteren dinî ya da seküler söylemlerin içerdiği faşizmi fark edebiliyorsunuz. İşte o zaman kendini bir inanca adanmak, başka hiçbir şeyi gözü görmemek ve dünyayı bunun için zorlamak demek olan militanlığın, tüm formlarıyla insanı hakikate kapatan yönünü fark ettim. Bu aydınlanma akademik çalışma yapma kararı vermemle sonuçlandı ve kısa süren bir aradan sonra Hasan Onat Hoca ile yollarımız sık sık kesişmeye başladı. Ancak bu kez daha sistemli, daha yoğun ve daha nitelikli olarak.

Bizde üniversite paradigması hala açık değildir. Üniversitede kimlik ihtiyaçlarımızın mı, kalkınma hedeflerimizin mi, yoksa hakikat arayışlarımızın mı öncelendiği ya da hepsinin birlikte görülmeye çalışıldığı konusu belirsizliğini korumaktadır. Tüm bunların yanında ilahiyat fakülteleri kimlik-hakikat, ideoloji-bilim gerilimini en yoğun yaşayan ve yapıları gereği kırılğan kurumlardır. Dini, bilginin ve araştırmanın konusu kılabilmenin önünde aşılması gereken engeller bulunmaktadır. Her türlü tarihsel ve toplumsal duyarlıktan uzak pozitivist bilim anlayışı ile dini araştırmanın, dinî önyargularla dolu bir zihinle dini incelemenin kendilerine özgü problemleri bulunmaktadır. Dinî zihni anlamak ve davranışların arkasında yatan dinî motivasyonu kavramak için dışarıdan izlemek yerine hissetmek ve özdeşlik denemelerinde bulunmak kaçınılmazdır. Ancak belirli bir din anlayışını kanıtlamak ve temellendirmek düşüncesi ile yapılan araştırmalar, bilimsellikten ve saygınlıktan uzak olacaktır. Hasan Hoca bilimsel yaklaşım ile dinî yaşantıyı içerden gözleme yaklaşımlarını, çalışmalarında etkin biçimde uygulamıştır. İlahiyatçının konusunu anlaması için, araştırdığı problem ile arasına bir mesafe koyması gerektiğini, bunu konuya yabancılaştırmak için değil aksine daha sahici ve derin bir kavrayışla konuyla yeniden ilişki kurmak için yapması gerektiğini belirtirdi. Hoca inanmadığı ve uygulamadığı şeyleri öğrencilerine önermezdi. Bir keresinde doktora çalışmaları hakkında kişisel deneyimlerini paylaşırken, kendisinin çalıştığı dönem (Emevîler dönemi ve Şiilik) ve çalıştığı coğrafyada (Irak şehirleri, özellikle Kûfe ve çevresi) yaşamaya başladığını ve rüyasına Kûfe sokaklarında dolaştığını söylemişti.

7.Akademide Yönetici Olmak

Bir akademisyenin genel anlamda üniversite özel anlamda ise kendi bilim dalı hakkında beslediği düşünceleri hayata geçirmesi için yönetici pozisyonunda olması zorunlu değildir. Çünkü üniversitede gündemi belirleyen ve anlamlandıran şey, akademik performanstır. Diğer her şey mükemmel olsa bile akademik yönün zayıf kalması telafi edilemez bir eksikliktir. Şartlar ne kadar kötü olursa olsun ve akademi ne düzeyde politize olursa olsun, bir akademisyen için özerk ve özgür bir alan yine de vardır.

Hasan Hoca Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi dekanlığı yaptı. Ben de onun dekanlığı döneminde üniversiteye araştırma görevlisi olarak girdim. Bu süre içinde Hocanın yönetici olarak da sergilediği davranışlar ve izlediği politikaya doğrudan tanık oldum. Henüz yeni yeni kimliğini kazanmakta olan Çorum İlahiyat Fakültesi, merkezi Ankara'da bulunan rektörlük ile ilişkilerinde bazı kopukluklar yaşamaktaydı. Hoca kişisel ağırlığı ile ilişkilerdeki bu kopukluğu giderdi. İlişkileri kendi kişisel yöneticilik kariyerini geliştirmek için kullanan bir yönetici değildi. Gerçek bir lider gibi ilişkilerden elde ettiği kazanım ve fırsatları ilahiyat fakültesinin yararına kullanmaya çalıştı. Kurumsallaşma, Hoca'nın dilinden düşürmediği vizyoner kavramlardan birisi ve belki de en başta geleniydi.

Gerek Ankara ilahiyatta akademisyen olduğu gerek Çorum ilahiyatta dekanlık yaptığı süreçlerde Hoca'yı şu ya da bu nedenlerle sevmeyen kimseler oldu. Aralarından bazıları Hocaya zarar vermeye de çalıştılar. Dedikodu ve iftira kampanyaları düzenleyerek ve asılsız kurgular inşa ederek gerek Hoca'yı gerek öğrencilerini hedef alan girişimler oldu. Öyle ki Çorum ilahiyatta bir dönem "Hasan Onat döneminde fakültede göreve başlamış olmak" başlı başına bir suç/kusur olarak yansıtıldı belirli kişiler tarafından. Hoca kişiliğine yönelik saldırıları daima tebessüm ile karşılar ve cevap bile vermeye çalışmazdı. Kendisinin daha anlamlı ve önemli işleri ve hedefleri olduğunu, kendisini bunlardan alıkoyacak alçaltıcı işlerle ilgilenmeyi doğru bulmadığını söylerdi. Ancak Hoca, yetişmesinde katkısının bulunduğu öğrencilerini hedef alan saldırı ve suçlamalar karşısında soğukkanlılığını korumakta zorlanıyordu. Yine de bize kendi işimize bakmamızı, bilimsel çalışmalardan geri durmamamızı ve moralimizi

bozmamamızı söylerdi. Hocanın bilimsel ve akademik görgüsü, sadece ders verirken ya da araştırma yaparken değil, kriz dönemlerinde daha net ve açık biçimde görülüyordu.

Akademide cemaatci ve bireyci politikalar üzerinde duran Barnett, özgür ve özgün nitelikli özneler olan akademisyenlerin bir ideoloji etrafında bir araya gelmelerinin, “kuşku uyandırması gereken bir kolektiflik görüntüsü yarattığına” dikkat çeker. Bununla birlikte devrede olan şey ile gösterilmek istenen şey farklı olabilir. Kolektiflik görüntüsü altında bireysel çıkarların gözetilmeye çalışılması çoğunlukla olan şeydir. İdeoloji sorunu en çok, bir akademisyenin idareci pozisyonuna geçtiğinde rahatsızlık hissedenlerin kullandığı ve iki kat kabarttığı bir mevzudur.¹⁸

Bir akademisyenin gerçek kişiliği inisiyatif ve yetki kullanma aşamasında açığa çıkar. Bu da daha çok akademik kurumlarda yönetici pozisyonunda gözlemlenir. İdeolojik kaygılar ya da kişisel hesaplarla kararlar verenler daha çok ileride devşireceklerini umdukları çıkarılara yatırım yaparlar. Salt liyakat ve yeterlilik ölçütleriyle tercihlerini şekillendirenler ise akademinin yüzünü ağartan başarılar ortaya koyarlar. Hasan Onat Hoca dekanlığı döneminde, Çorum İlahiyatı güçlü bir fakülte olarak geleceğe hazırlamaya çalıştı. Her zaman ileride bir Çorum Üniversitesinin kurulacağını ve ilahiyat fakültesinin ‘kurucu fakülte’ olarak üniversiteye yön vereceğini söyleyerek bir vizyon ortaya koyardı.

Dekanlığın belirleyici olduğu konulardan birisi de akademik kadrolaşmadır. Bu kurumsallaşma açısından kritik bir konudur; öyle ki kadroya alınan bir akademisyen uzun yıllar boyunca o alanda etkili olacaktır. Hocanın fakülteye eleman alımında öncelediği temel kriter, bilimsel ve eleştirel bir zihne sahip olmak ve aşırı angajmanlar içine girerek düşünsel yetisini kapatmamış olmaktır. Hocanın dönemimde fakülteye araştırma görevlisi olarak alınan arkadaşların ‘hangi gelenekten geldiği’ Hoca’dan çok, onda açık arayanların sorunu olmuştur. Bu talihsiz araştırma içine girenlerin kafası hayli karışmış olmalıdır. Zira ortaya çıkan tablo, genç akademisyenlerin ‘farklı gelenekler’den geldiklerini göstermektedir.

¹⁸ Barnett, *Üniversitede İdeoloji İle Yaşamak*, 168.

Gerçekler ile savaşılamaz. Ancak gerçeklik, hakikat doğrultusunda dönüştürülebilir. Bunu belirleyen iki etken vardır: Öznenin hakikate açık olması; ikincisi bilge bir ustanın rehberliği... Hasan Hoca usta olarak bilimsel çalışmalar yapabilecek potansiyele sahip adayları seçmeye çalışmıştır. İnsanları anlam ve değer arayışları sürecinde temas kurdukları yapıların ebedî bir ajanı olarak görmek akademi-politiğin en yaygın ve en kolay manevrasıdır. Buna karşılık insanların kişisel yolculuklarına ve geçmişlerine saygı duymak ve fakat bunu mutlaklaştırmaksızın onlara yeni kapılar açmak ya da göstermek... Bu dürüst hakikat yolcusunun ve gerçek bir rehberin işidir. İnsanların esnek varlıklar olduklarına ve değişebileceklerine inanmak, bir umut felsefesidir. İnsan ne kurban ne de ajandır, o sadece bir yolcudur. Onat Hoca insanları olmuş-bitmiş varlıklar değil süreç içinde ilerleyen, olgunlaşan aktif özneler olarak görmeyi tercih etti ve bunu yetkinin elinde olduğu anlarda başarıyla uyguladı. İnsanları uyardığı olmuştur, ancak onların geçmişlerini onlara karşı bir şantaj olarak kullanmayı ve vesayet altına almayı hiçbir zaman düşünmedi. Hoca'nın bu derin ve doğru stratejisini, stratejisizlik olarak gören, Hocayı politik açıdan naiv bulan, 'bî taraf olanın ber taraf olacağı'nı söyleyenler, aradan geçen yıllar sonrasında bakıldığında ne bir dost ne bir saygınlık edinebildiler. Hoca'nın sözü haklı çıktı: "Akademisyen dönemsel politik şartlara göre değil, kendi gündeminde yaşayan özgür ve inançlı bir bireydir."¹⁹

Çorum, geçmişteki acı olayların açtığı yaraları ve onların sızısını derinden hisseden duyarlı ve kırılğan bir şehirdir. Mezhep kavgası olarak tanımlanan ancak tam bir provokasyon olan Çorum olayları, yıllardır birlikte komşu ve dost olarak yaşayan Çorum halkını bir anda ikiye bölmüştür. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen acılar anılar unutulmamıştır. Hasan Hoca burada, alanında edindiği bilgileri uygulama, test etme ve gözden geçirme fırsatını buldu. Mezhepler tarihçileri ve İlahiyatçıların, mezhebî kimlikleri oldukça teorik düzeyde ve metin merkezli yaklaşımlarla ele almaları hala aşılamamış problemlerden biridir. Oysa bir mezhebin tarihte izlediği yol ve davranış ile kendisini o mezhebî kimliğe mensup hisseden bireylerin ya da grupların günümüzde sergiledikleri yaşantı ve pratikler oldukça

¹⁹ Onat, "Yeni Bir Bilim Paradigması Mümkün Mü?".

farklı deneyimlerdir. Hoca mezhebî kimliklerin modern versiyonlarını ve aralarındaki ilişkilerin seyrini Çorum örneğinde yakından izleme imkânı buldu. Her iki tarafın önde gelenleri ve temsilcileri ile görüştü ve ayrışmanın ne kadar derine indiğini anlamaya çalıştı. Pek çok yönetici ya da akademisyen böylesi kritik sorunları kibarca görmezden gelir ve etrafından dolaşarak süresini tamamlamayı tercih eder. Hasan Hoca da böyle yapabiliirdi. Ancak Hoca samimi bir Müslüman, ülkesini seven bir vatansever, toplumsal sorunların özünü anlamaya çalışan bir bilim insanı olduğu için mezhep ayrışmasının önlenilebileceğine inanıyor ve çözüm önerileri üretiyordu. Mezhepçilik sorunlarını tartıştığı kitabında yer alan bölümlerden biri “Mezhep Çatışması Önlenebilir.” başlığını taşımaktadır.²⁰ Mezhep konusunun sadece teolojik yönüne değil tarihsel ve stratejik boyutlarına da dikkat çeken Hasan Hoca, mezhepçi ve nevrotik din anlayışlarının yön verdiği politikaların, Müslüman coğrafyasındaki ayrışma ve çatışmaların derinleşmesine yol açmaktan başka bir sonuç ortaya çıkarmayacağını belirtir. Hocaya göre mezhep çatışmasını önleyebilecek potansiyele sahip yegâne ülke Türkiye’dir. Ülkemiz sağlıklı, tutarlı ve doğru bilgiye dayanan politikalarla bu fitne rüzgârını önleyebilir, dahası önlemek zorundadır.²¹

8. Fil Dışı Kule’den Sahaya İnmek: Akademi ve Sosyal Sorumluluk Duygusu

Hasan Hoca sosyal sorumluluk üstlenmekten kaçınmayan sorumluluk sahibi bir akademisyendi. Pek çok TV ve radyo programına katılmış, bilimsel aktiviteler dışında kamu kurumları, STK’lar ve derneklerin etkinliklerinde yer almış, düşüncelerini, önerilerini kamuoyu ile paylaşmıştır. Bunu şöhret ya da popülerite hevesinden dolayı yapmaktan çok hakikate ve topluma karşı duyduğu sorumluluk gereği yapmıştır.

Hoca İslam dünyasındaki bölünmüşlüğü kendisinden kaçması mümkün olmayan bir kader ya da dayatılmış bir yazgı olarak görmeyi reddeden inşacı ve eleştirel bir kişiliğe sahipti. Onun bu duruşu aka-

²⁰ Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*, 162.

²¹ Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*, 165.

demisyen kimliğini aşan ve tam da Edward Said'in tanımladığı anlamda entelektüel bir duruşa sahip olmasının bir sonucudur. Bilginin toplumsal kullanımı ve sunumu konusunda Hoca'nın tutumunun konformizmi reddetmek, İslam coğrafyasının yapısal sorunlarının tanımlanması ve çözümü konusunda elini taşın altına koyarak inisiyatif üstlenmek olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Hoca'nın, konuşma ve yazma üslubu son derece açık, seçik ve anlaşılırdır. Bilgiye, düşünmeye, akla, tartışmaya özellikle din alanında daha çok ihtiyaç duyulduğunu söyleyen Onat Hoca'nın, gizeme eleştirel bakması duruşunun bir sonucudur.²² Bu, onun zihninin arı duru olmasının ve toplum tarafından anlaşılma isteğinin bir sonucudur ve yansımasıdır. Gizemli konuşmak ve sorunların kökenlerini mistifiye etmek bilim insanlarının kendilerine bir derinlik ve saygınlık kazandırmak için izledikleri bir yoldur. Böyle yaparak sanki alanda ne kadar usta ve eşsiz bir formasyona sahip olunduğuna dair bir kanaat oluşturmak amaçlanır. Ancak toplumsal ve tarihsel karşılığı bulunan konularda çalışan sosyal bilimcinin, ülkesinin ve coğrafyasının kadim problemlerinin anlaşılması ve çözümlenmesi konusunda sorumluluk üstlenmesi ve sahaya inmesi, kimlik ve değer tartışmalarının hararetli biçimde yaşandığı coğrafyamızda bir zorunluluktur. Hoca'nın düşünceleri ve önerileri açık, net, güçlü ve uyarlanması mümkün çözümler ve pratik tezler içermektedir. Uzmanlık alanının adı dinî bölünmüşlüğe ve tefrikaya gönderme yapan ve deyim yerindeyse "ekmeğini fırkalaşmalara borçlu olan" bir akademisyenin alanının en temel ve yapısal argümanı olan mezhepleşme olgusunu sorunlaştırması ve İslam ortak paydasına vurgu yapması akademik rasyonaliteye uygun değildir. Üstelik 73 fırka, fırka-ı nâciye, hak mezhep gibi kendi alanının en temel ve klasik argümanlarına eleştiriler yöneltmiş ve bu algıları yerinden etmiştir.²³ Ancak Onat Hoca'nın düşünceleri ve düşünceleri sorundan itibar devşirmek değil, çözüm için seferber olmaya yönelikti. Onun enerjisine yakından tanık olanlar, Hoca'nın "entelektüel bir seferberlik" duygusu içinde olduğunu fark ederlerdi.

²² Onat, "Yüzleşme-Özeleştir".

²³ Onat, "Mezhep Sorununu Doğru Anlamak", 98 vd.

Son yayınlanan kitabının Giriş bölümünde yer alan manifesto niteliğindeki ifadeleri, anlatımının açık-seçikliğinin yanında, İslam dünyasının kronik sorunlarını çözüme niyetini de ortaya koymaktadır: “Mezhepler farkında olmasak bile, din anlayışınızı ve sınırlarını belirlemektedir Bu sebepten taraf veya karşı olmaktan önce, onları anlamak gerekmektedir. Bir kimse kendisini hangi mezhebe ait hissediyorsa, öncelikle o mezhep hakkında doğru bilgi sahibi olmak zorundadır... Herhangi bir kimsenin İslam dairesi içinde olabilmesi mezhebe, meşrebe, tarikata bağlı değildir. Kur'an'da belirtilen iman esaslarına iman eden herkes mü'mindir. Sorun mezheplerden değil; mezheplerin İslam ile özdeşleştirilmesinden kaynaklanmaktadır... Mezheplerin beşeri oluşumlar olduğunu kavrayabilirsek bu muazzam birikimin tenkit süzgecinden geçirilerek doğru anlaşılmasının bize düşen önemli bir sorumluluk olduğunu da anlayabiliriz... Her Müslüman, İslam'ı bildiği kadar yaşayabilir. Gelecek, daima öğrenmeye açık olan, bilim üretebilen, geçmişi doğru anlayan, insanlığın birikiminden yararlanan ve gelecek tasarımı yapabilen insanların talepleri doğrultusunda şekillenmektedir İslam ortak paydası bilinci, bize maziye ve malumata mahkûm olmaktan kurtulmak konusunda yardımcı olabilir.”²⁴

Kimliklerin ve hassasiyetlerin oldukça canlı olduğu ve sadece toplumsal hayatta değil, giderek artan oranda akademide de ağırlığını hissettirdiği ülkemizde, inanç ve kimlik konularında eleştirel düşünceler üretmek, ‘el yakma’ aşamasından ‘can yakma’ düzeyine ulaşmıştır. Hasan Onat Hoca dinî gruplar ve zihniyetler üzerine yaptığı açıklamalardan dolayı bazı kesimler tarafından hedef gösterildi ve hatta infaz listesine konuldu. Onat Hoca’yı düşmanlaştıranların dinî kimliklerine bakıldığında, dogmatik, tekelci, önyargılı tüm unsurların, görünüşte birbirlerine karşı olsalar da samimi bir Müslümanı tekfir konusunda birleştikleri görülmektedir. Bazı insanlar simge ya da ayrıç gibidir. Onlara düşmanlık yapanların yanlış ve hatalı olduklarını anlamak için başkaca bir delile ihtiyaç yoktur sanki. Onat Hoca benim gözümde böyle bir konumdadır. Hoca, tehditler karşısına geri adım atmadı. Ne koruma talep etti ne de bildiklerini söylemekten geri durdu. Bir TV programında kendisine yönelik tehditler ve tekfirler

²⁴ Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*, 7-9.

karşısında hissettiği duyguyu şu şekilde dile getirdi: “Şehit olmak ölüm severlik değildir. Böyle anlayanlar İslam’ın hayatı ve barışı esas aldığını ıskalyorlar. Şehit olmak kanının son damlasına kadar hayatı esas alıp mücadele etmektir.”²⁵ Hoca’nın tutkuyla bağlı olduğu ve yaşam tarzı edindiği akademisyenliği ileri düzeyde bir sorumluluk duygusuyla benliğinde nasıl birleştirdiğini şu cümlelerden anlamak mümkündür: “Elinizdeki çalışma, İslam Mezhepleri Tarihi disiplini çerçevesinde, Müslümanların can yakıcı bazı güncel sorunlarına ışık tutmak; gelecekte Müslümanların özne olmasını arzu edenlerle ve birlikte düşünebilmek; yargılamak yerine anlamaya çalışmanın İslam’a uygun bir davranış olduğunu hatırlatmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu kitap, gelecek kaygısı olanlara, mezhepler üzerinde birlikte düşünme çağrısı olarak anlaşılabilir.”²⁶

İslam Ortak Paydası adlı son kitabının bölüm başlıklarına kısaca göz atmak, onun sorumluluk sahibi Müslüman bir entelektüel olmasının yanında, taşıdığı kaygıların neler olduğunun anlaşılması için yeterli olacaktır:

- ✓ İslam Ortak Paydası (Kitabın adı)
- ✓ Özgürlük Bağlamında Din Anlayışındaki Farklılaşmalar, Kurumsallaşma ve Mezhepler
- ✓ Mezheplerin Stratejik Boyutu ve Mezhep Çatışması
- ✓ Ortadoğu’daki Çatışmaların Mezhebî Arkaplanı ve Şiddetin Meşrulaştırılması Sorunu²⁷

Günümüzde pek çok sosyal bilimci, anlaşılabilir bazı nedenlerden dolayı sıcak toplumsal konuları ele alırken sadece olayların fotoğrafını çekmeyi tercih ettikleri, eleştirel düşünce kapasitelerini ‘idareli ve çekimser’ kullandıkları, yaygın inanç ve ideolojilere ters düşecek ya da rahatsızlık uyandıracak analizlerden uzak durdukları bilinmektedir. Ancak Hasan Onat Hoca tanınmak, karizma yaratmak, aykırı görünmek hevesi ile değil gerçekten inandığı doğruları açıkça dile getirmeyi önceleyen, bunu hem bilimsel hem de İslamî gerekçelerle

²⁵ Onat, “Yüzleşme-Özeleştirir”.

²⁶ Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*, 8-9.

²⁷ Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*, İçindekiler bölümü.

temellendiren bir ekol inşa etmeye çalışmıştır. Öğrencilerine ve arkadaşlarına da bu yolda öneyak olmuştur. Bilim felsefesinde bir tartışma vardır. Bilmek rasyoneldir, ancak bilme isteği hiç te rasyonel değildir; o tutkuyla ilgili bir şeydir. Oysa Hasan Hoca aklını, yüreğini ve sezgilerini bir ideal için seferber etmiş, kendisiyle barışık bir savaşıyordu. Temennisini kendime hatırlatıyor ve yürekten katılıyorum.

“Müslümanların yaşamış olduğu coğrafyada çocukların ve masum insanların ölmediğini, yüzlerin güldüğünü, adaletin yaşam biçimine dönüştüğünü, özgürlük bilincinin çiçek açtığını, çok zor olacağını bil-meme rağmen, hayal etmek, bu uğurda umut ışıklarını çoğaltabilmek tek temennimdir.”²⁸

KAYNAKÇA

- Barnett, Ronald. *Üniversitede İdeoloji İle Yaşamak*. Çev. Sema Eren. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Ergun, Doğan. *Yöntemi Bulmak-Türkiye’de Toplumsal Bilimlerin Bulunması*. Ankara: İmge Yayınevi, 3. Baskı, 2018.
- Evkuran, Mehmet (ed.). *İslam’ın Hakikati ve Mezhep Sorunu*. Ankara: Anadolu İlahiyat Akademisi Yayınları, 2016.
- Furedi, Frank. *Nereye Gitti Bu Entelektüeller? 21. Yüzyılda Philistinizmle Yüzleşmek*. Çev. A. Erkan Koca. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010.
- Onat, Hasan. *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019.
- Onat, Hasan. “Mezhep Sorununu Doğru Anlamak”. *İslam’ın Hakikati ve Mezhep Sorunu* içinde. Ed. Mehmet Evkuran. 97-99. Ankara: Anadolu İlahiyat Akademisi Yayınları, 2016.
- Onat, Hasan. “İslam’da Eleştirel Düşünce ve Güvenilir Bilgi Meselesi”. *Kişisel. Hasan Onat*, Erişim: 10 Nisan 2021. https://www.youtube.com/watch?v=BaJx9AFhif4&ab_channel=MaveraVakf%C4%B1.

²⁸ Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*, 9.

- Onat, Hasan. "Din Alanında Eleştirel Düşüncenin Önemi". *Kişisel. Hasan Onat*, Erişim: 10 Nisan 2021. https://www.youtube.com/watch?v=GoT56VoYxRs&ab_channel=EmreDorman.
- Onat, Hasan. "Yeni Bir Bilim Paradigması Mümkün Mü?". *Kişisel. Hasan Onat*, Erişim: 11 Nisan 2021. https://www.youtube.com/watch?v=ys_CvbY8X88&ab_channel=A%C3%A7%C4%B1kBeYin.
- Onat, Hasan. "Yüzleşme-Özeleştirir". *Kişisel. Hasan Onat*, Erişim: 10 Nisan 2021. https://www.youtube.com/watch?v=VfxpftqiNew&ab_channel=Y%C3%9CZLE%C5%9EMETV.

SUMMARY

Hasan ONAT is one of the most well-known theologians in Turkey. He made invaluable contributions in the field of History of Islamic Sects, which is his profession. He has published many books, articles and papers. In addition, he worked to solve the problems in the understanding of religion of the Turkish society with conferences and TV programs. Under favor of his efforts, Ankara University Theology Faculty, Department of History of Islamic Sects has become a powerful school that trains academics all over Turkey. His greatest contribution to the field is his determined approach to adapting scientific thought to Islamic studies. He believed in the importance of the scientific method in the understanding and solving problems related to religion and encouraged his students in this direction. As a sincere Muslim, he constantly stressed the place and importance of reason in Islam. For him, Maturidism represented values such as religious rationality and freedom that were lost in the Islamic world. The way to solve problems such as dullness, dogmatism and exclusionism in religious thought is to understand Maturidi's teaching. Onat, who found it wrong for the state to intervene, suppress or direct religion, believed that religion should be the subject of science. When the state controls religion, religious freedoms disappear and religion becomes a tool. However, Islam appealed to man, valued him and left him free to choose. He believed that the message of Islam can be understood

by reasoning, questioning and discussing, and highlighted three concepts: individuality, freedom and reason.

Undoubtedly, Prof. Dr. H. Onat has many-sided contributions to the understanding of the concept of sect in Islam. The primary issue that he focuses on and attaches importance to is the methodology problem in Islamic sciences and studies on History of Islamic Sects. Our teacher believed that scientific methods are indispensable in Islamic studies and insistently emphasized that what makes a study scientific is methodology. In this context, he did not accept the classical right-wrong sect distinction and considered sects as historical and human formations. Indeed, in the Islamic world, religious truth has been overshadowed by sectarian bigotry and religion has lost its unifying feature. For this reason, it is of great importance to see sects as different interpretations of religion, not as religion itself. Onat objected to sectarian fanaticism, not to sects, which are social phenomena. He defined his basic project as 'Islamic common denominator'.

Taking sects as identity and mentality structures will enable the rediscovery of the root and founding values of Islam. Onat also handled the subject of Shiism with the same approach and analyzed the traditional and modern versions of Shiism in the context of the idea-event relationship. While examining a sect, he preferred to analyze it with scientific and objective methods, not through the eyes of its opponents. He applied this approach to Sunnism, which is the dominant religious understanding of our society. This attitude of his has caused discomfort in the conservative sections. However, the understanding of religion above sects is an enlightenment that the Islamic world needs.

According to Onat, who believes in the transformative function and power of knowledge, Islam should be analyzed with knowledge-based and critical methods. Sectarian conflict, integrationism, fanaticism and exclusionary problems can be avoided in this way. In his speeches and writings, he drew attention to the problem of takfir (blame to refutation) and suggested an understanding of Islam based on the Qur'an and reason to eliminate it.

In this article, Onat's thoughts and contributions to Islamic studies are examined under the following headings;

-
- ✓ The Problem of Paradigm in Theology
 - ✓ Loss of Value in the Academy and Reconstruction of Self
 - ✓ Losing and Refinding Truth in Academia
 - ✓ Transformation of Identity in the Academy: Confronting on the Self and the Other
 - ✓ Friendship and Being “People of the Same World” in the Academy
 - ✓ The Problem of Guardianship in the Academy and 'Bracketing Ideology'
 - ✓ Being an Administrator in the Academy
 - ✓ Landing from the Ivory Tower to the Field: Academy and a Sense of Social Responsibility.

In this article, Onat's works and speech records were examined and the world of thought was tried to be revealed. In addition to these, the speeches we made in graduate classes and in private interviews were taken into consideration. However, I must state that my evaluations reflect 'Hasan Onat' in my eyes. For a scientist's pervasive and enduring influence can be measured by the impressions he leaves on his students and friends. This article is a loyalty and witness for Prof. Dr. Hasan Onat, who is a scientist, intellectual and sincere Muslim.